

dilmiştir. Benek (pars beneği), yalnız başına ya da üçü bir yerde müstakil olarak kullanıldığı gibi pelengî ile de (kaplan çizgileri) sıkça kullanılmıştır. Araştırmalarda şimşek, bulut ve Buda'nın dudığına benzetilerek "büse" adı verilen dalgaların aslında kaplan postundaki dalgalı çizgilerden kaynaklandığı Osmanlı arşiv belgelerinde zikredilmektedir. Bu nakışta eski belgelerde pelengî denilmekte olup Farsça'da "kaplan ait / kaplan gibi" mânasına gelmektedir. Pelengî kaplan postunu andıran nakışlara verilen bir isimdir. Bazı araştırmacılar benek ve pelengî nakışlarını şekline bakarak Budist menşeli çintemani motifyle karıştırmışlardır. Selçuklular'da rastlanmayan Osmanlı'nın bu kahramanlık sembolü motiflerini Buda'nın gözlerine ve dudaklarına benzeterek Uzakoğ'u'nun mistik kül-türüne mal etmek büyük bir hatadır.

8. Mimari Şekiller, Eşya ve Manzara Resimleri. Tezyinatın önemli bir kısmını kemer, sütun, eliböğünde, çörten, kum satı biçiminde köşe sütunçeleri, niş, mukarnas gibi mimari karakterli unsurların yanı sıra kandil, şamdan, saksı, vazo, gü-lâbdan vb. taşınabilir eşya resimleri teşkil etmektedir. Çini sanatında yaygın biçimde görülen Kâbe tasvirleri ikonografik açıdan üzerinde durulması gereken diğer bir bezeme unsurudur. Son dönem yapılarında süsleme olarak çeşitli manzara resimlerine yer verilmiştir.

Mukarnas ve Tâli Mücessemiyetler (Mimari Plastik). Binaların genel yapısına ait kütleli duruşundan başka yardımcı elemanları da mimarinin birinci derecede üslûbunu ortaya koyması bakımından önemli bezeme unsurlarıdır. Kemerler, söveler, sütun başlıkları, alınlıklar, silmeler ve saçaklar gibi tâli unsurlar, yapının asıl karakterini / üslûbunu ortaya koyan mücessemiyetlerdir.

Mukarnaslar, üslûplaştırılmış bitkisel bezemeler ve hendesi tezyinat gibi İslâm sanatını diğer kültürlerin sanatından ayıran önemli unsurlardır.

Sonuç itibarıyla canlıları tasvir etmekten çekinen ve tabiattaki eşyayı olduğu gibi taklit etmeyen müslüman sanatkarlar, kendilerine has bir üslûplaştırma yöntemi geliştirerek dünya sanatları arasında tevhidî merkeze alan kendine özgü bir yer edinmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem [Eldem], *Elvâh-ı Nakşiyeye Koleksiyonu*, İstanbul 1340/1924; Celâl Esad Arseven, *Les arts décoratifs turcs*, İstanbul, ts. (Millî Eğitim Basımevi); SA, I-V, tür.yer.; Rifkî Melûl Meriç, *Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları I: Vesikalar*, Ankara 1953; Oktay Aslanapa, *Anadolu'*

da Türk Çini ve Keramik Sanatı, İstanbul 1965; D. Hill – O. Grabar, *Islamic Architecture and its Decoration*, London 1967; S. P. Seherr-Thoss – H. C. Sherr-Thoss, *Design and Color in Islamic Architecture: Afghanistan, Iran, Turkey*, Washington 1968; Ömer Lütfi Barkan, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, Ankara 1979, I-II; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I: Erken Devir 1300-1453*, İstanbul 1979; a.m.f., *İslâm Sanatında Geometrik Süsleme*, İstanbul 2000; Selçuk Mülayim, *Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler: Selçuklu Çağı*, Ankara 1982; a.m.f., *Değişimin Tanıkları: Ortaçağ Türk Sanatında Süsleme ve İkonografi*, İstanbul 1999; a.m.f., "Osmanlı Süsleme Sanatı Araştırmaları", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi, Bildiriler* (haz. Alâaddin Aköz v.dğr.), Konya 2000, s. 267-270; a.m.f., "Selçuklu Süslemeliğinde Tematik Sınıflama", *DTCFD, Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan* (1982), s. 498; F. Banu Mahir, *Osmanlı Resim Sanatında Saz Üslûbu* (doktora tezi, 1984), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul 1986, s. 210; Semra Ögel, *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara 1987; a.m.f., "Anadolu Ağaç Oymacılığında Mail Kesim", *STY, I* (1965), s. 110-119; Gönül Öney, *İslâm Mimarisinde Çini*, İzmir 1987; a.m.f., "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *STY, III* (1970), s. 135-149; Nevber Gürsu, *Türk Dokumacılık Sanatı: Çağlar Boyu Desenler*, İstanbul 1986; Minako Mizuno Yamanlar, "Hatâyî Motifinin Menşei", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiri Özetleri*, Ankara 1995, III, 445; Süleyman Kırmıtaf, *XV. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Saray Sanatı Teşkilatı* (doktora tezi, 1996), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Neslihan Sönmez, *Osmanlı Dönemi Yapı ve Malzeme Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1997; İnci Birol – F. Çiçek Derman, *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, İstanbul 1991; İnci Birol, *Klasik Devir Türk Tezyini Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*, İstanbul 2008; Aziz Doğanay, *Osmanlı Tezyinatı: Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri (1522-1604)*, İstanbul 2009; Ahmed Refik [Altınay], "İznik Çinileri", *DEFM, VIII/4* (1932), s. 36-37; M. S. Dimand, "Studies in Islamic Ornament", *AI, sy. 4* (1937), s. 293-337; Erdem Üçel, "Türk Mimarisinde Ağaç İşleri", *Arktekt*, sy. 37, İstanbul 1968, s. 25; G. Paquin, "Çintamani", *Hali*, sy. 64, London 1992, s. 104-119; Yuka Kadoi, "Çintamani: Notes on the Formation of the Turco-Iranian Style", *Persica, XXI*, s-Graevenhage 2007, s. 33-47; Eva Baer, "Zakhrāfa", *El²* (İng.), XI, 423-425; P. P. Soucek, "Decoration", *Elr.*, VII, 189-197.

 AZİZ DOĞANAY

THEODORE EBÜ KURRE

(تودوروس أبو قرة)

(ö. 812'den sonra)

Hıristiyan Arap ilâhiyatçısı.

Doğu Hıristiyanlığı'nın Melkâiyye mezhebine mensuptur. Abbâsiler döneminde Urfa'da (Edessa) yaşadı. Rivayete göre dinî eğitimini Filistin'deki Mâr Saba Manastı-

r'nda almış, burada kendisinden önce yaşayan Yuhannâ ed-Dımaşki'nin ilâhiyatla ilgili görüşlerini öğrenmiş ve bunları eserlerinde işlemiştir. Dımaşki'nin takipçisi ve düşüncelerini sistemleştiren bir kişi olması dolayısıyla hıristiyan literatüründe onun talebesi olarak tanınmıştır. Dımaşki'nin Ebû Kurre üzerindeki etkisi, Ebû Kurre'nin İslâm'a karşı yazdığı eserlerde de görülür. 795-812 yılları arasında Harran piskoposu sıfatıyla görev yapan Ebû Kurre, Melkâi ilâhiyatçıları arasında felsefî görüşlere vukufu dolayısıyla filozof ve hakîm, Hıristiyanlığın genel dinî literatürüne vukufu sebebiyle de âlim ve kilise yazarı diye anılmıştır. Kendisine "Ebû Kurre" (teselli babası) lakabının verilmesi müslümanların yönetimine geçen Bizans topraklarında yok olma tehlikesine mâruz kalan hıristiyan kültürünün kurtarıcısı gibi görülmesindedir. Bu çerçeveden bir yandan İslâm'a karşı Hıristiyanlığı, öte yandan diğer hıristiyan mezheplerine karşı Bizans dinî kültürünü temsil eden Melkâiyye mezhebinin görüşlerini savundu. Kendisine yönelik bazı suçlamalar yüzünden Antakya Patriği Theodoret tarafından Harran piskoposluğu görevinden alınan Ebû Kurre, bundan sonra Kudüs Patriği Thomas'a danışmanlık yapmaya başladı. Ebû Kurre'nin eserlerini bu dönemde kaleme aldığı kabul edilmektedir. Görüşlerini yaymak ve dinî tartışmalara katılmak üzere Mısır'a, Ermenistan'a, Bağdat'a seyahat ettiği ve Bağdat'ta bazı Mu'tezile âlimleriyle tanıştığı bilinmektedir.

Ebû Kurre'nin en önemli özelliği hıristiyan ilâhiyatına dair konuları ilk defa Arapça kaleme alıp tartışmasıdır. Kendisine nisbet edilen yirmi sekizi Arapça, kırk üçü Yunanca yetmiş bir eseri mevcuttur. Ayrıca otuz risâleden meydana gelen, fakat günümüze ulaşmayan Süryânice bir eseri vardır. Bazı araştırmacılara göre Yunanca metinler doğrudan Ebû Kurre tarafından yazılmamıştır; bunlar onun Arapça eserlerinin tercümesidir. Onun Melkâiği savunduğu eserleri Doğu Anadolu'da ve Kafkaslar'da yaşayan hıristiyanlar için Gürcü diline çevrilmiş, bunlarda ilk altı konsilin ve özellikle Kadıköy Konsili'nin kararlarının doğruluğunu savunmuştur. Süryânice risâlelerinin büyük kısmını Monofizitler'e (Ya'kübîler) karşı yazdığı bilinmektedir. Bu eserlerinde ikon karşılığı (ikonoklast) düşünceye muhalefet etmiş; Tanrı'nın varlığı, sıfatları, irade hürriyeti ve kader gibi konularda görüşlerini açıklamıştır.

Hem Kitâb-ı Mukaddes'e hem kilise balarının metinlerine vâkıf olan Ebû Kur-

THEODORE EBÛ KURRE

re, müslümanlarla yaptığı tartışmalarda Kur'an'dan ve hadislerden kendi görüşlerini desteklediğini düşündüğü metinleri zikredebilecek kadar İslâm kültürüne de aşinadır. O, Yuhannâ ed-Dimaşki'nin İslâm'a karşı yazdığı reddiyelerde kullandığı bu usulün yanı sıra mantık ilmi çerçevesinde diyalektiğin bütün imkânlarından faydalanmıştır. Bunun en önemli sebebi, müslümanların Kitâb-ı Mukaddes'ten yapılan alıntılarını tahrif edilmiş olduğu gerekçeyle kabul etmemeleridir. Ebû Kurre'nin Arapça kaleme aldığı eserlerde İslâm'a karşı daha ölçülü ifadeler kullandığı görülmektedir. Kendisine atfedilen Yunanca eserlerde ise İslâm'a ve Hz. Muhammed'e yönelik aşağılayıcı ifadeler bulunmaktadır. Araştırmacılar, bunun sebebinin Arapça eserlerin müslümanlar tarafından kolayca anlaşılabilirliği endişesi olduğunu belirtmektedir. Ebû Kurre eserlerinde müslümanların dini için İslâm, müslümanlar için "müslimün / mü'minün", diyalog şeklinde kaleme aldığı eserlerinde ise İslâm'ı temsil eden kişiler için "sarazen, İsmâîlî, hacerî, barbar" ifadelerine yer vermiştir. Bazan kullandığı "ehl-i îmân, men yeddeî el-îmân, men yeddeî enne biyedihî kitâben münzelen minellâh" ifadeleriyle dolaylı biçimde müslümanlara atıfta bulunmuştur. Eserlerinde sadece bir yerde Hz. Peygamber'den bahsederken Muhammed ismini zikretmiştir (*Traité inédit de Théodore Abou-Qûrra*, s. 16). Ebû Kurre'nin İslâm'a yönelik eleştirileri genellikle Hz. Muhammed'in mucize sahibi olmadığından peygamber sayılmadığı, tek evlilik, İsa'nın ulûhiyyeti, Tanrı'nın oğul edinmesi, teslîs, İsa'nın çarmıha gerilmesi, Meryem'in Tanrı'nın annesi olduğu gibi konularla ilgilidir. Hıristiyan inancını desteklemek amacıyla Kur'an âyetlerini bağlamından kopararak delil göstermeye çalışmış, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu ispatlamak için Kur'an'daki "Allah'ın kelimesi" terkiibini (en-Nisâ 4/171) bu yönde yorumlamıştır. Bağdat Mu'tezilesi'nin önde gelen kelâmcılarından İsa b. Sabîh el-Murdâr'in Ebû Kurre'ye bir red-diye yazdığı bilinmektedir.

Ebû Kurre'nin İslâm'a dair en derli toplu açıklamaları *Vücûdü'l-hâlik ve'd-dî-nü'l-kavîm* adlı eserinde bir paragraf halinde yer alır. Bu eserinde, doğru dini tesbit etmek için dağda yaşayan ve hiçbir şeyden haberi bulunmayan bir kişi olarak bir gün şehre indiğini var sayar. Şehirde çeşitli dinlere mensup insanlarla görüşür ve onların inançlarıyla ilgili değerlendirmelerde bulunur. Müslümanların kendisine, diğer din mensuplarının Allah'a şirk koş-

tukları için kâfir ve müşrik sayıldıklarını, Allah tarafından Hz. Muhammed vasıtasıyla insanlara gönderilen İslâm'dan başka din olmadığını, bu dinin tek Allah'a ibadet etmeye ve O'na şirk koşmamaya çağırdığını, helâl işleri ve hayırlı ameli emrettiğini, haramı ve kötülük yapmayı yasakladığını, ölümlerin dirileceğini bildirdiğini, iyilerin cennetle müjdelendiğini, insanların arzuladığı iyi şeylerle nimetlendirileceğini, bütün bunların zümrütten, yakuttan, altından ve gümüşten saraylarda gerçekleşeceğini, buna benzer diğer şeylerin ebedî olarak verileceğini, günahkârların ise ateşi sönmeyen cehennemle cezalandırılacağını söylediklerini belirtir.

Ebû Kurre'nin Arapça risâlelerinden on tanesi Constantin Bacha tarafından *Les oeuvres arabes de Théodore Abou-Kurra, évêque d'Harran (Mayâmir Thâwudûrus Abi Qurrah Usqf Harrân)* adıyla yayımlanmıştır (Beyrut 1904). Bunlar "İrade Hürriyeti", "Teslîs ve Tevhid", "Mesih'in Ölümü", "İncil'in Hakikati", "Tanrı'yı Bilmenin Yollarına Dair", "Kurtuluşun Gerekliliğine Dair", "Oğulluğun Ezeli Oluşuna Dair", "Ya'kûbî Dâvûd'a Mektup", "Şeriat, İncil ve Kadıköy Konsili'nin Doğruluğuna Dair", "Tanrı'nın Bedenleşmesine Dair" risâleleridir. Ebû Kurre'nin bazı Arapça risâlelerini Georg Graf *Die arabischen Schriften des Theodor Abû Qurra, Bischofs von Harrân* ismiyle Almanca'ya (Paderborn 1910), John C. Lamoreaux *Théodore Abu Qurrah* ismiyle İngilizce'ye (Provo, UTAH 2006) çevirmiştir. Ebû Kurre'nin en önemli eseri kabul edilen *Vücûdü'l-hâlik ve'd-dî-nü'l-kavîm* Luvis Şeyho (Louis Cheikho) tarafından *el-Meşriğ* dergisinde yayımlanmıştır (*Mîmer li-Tadurus Ebî Kurre fi vücûdü'l-hâlik ve'd-dîni'l-kavîm*, sy. 15 [1912], s. 757-774, 825-842). Bu eser üzerinde G. Hanna Khouury doktora tezi hazırlamıştır (*Studia Patristica*, Leuven 1993, XXV, 271). Ebû Kurre'ye atfedilen Yunanca risâleleri Jacob Gretser 1606'da derlemiş, bunları J. P. Migne yeniden basmıştır (*Patrologia Graeca*, c. 97, paragraf 1445-1610). Adel-Théodore Khouury, Ebû Kurre'nin "Bir Sarazen ile Bir Hıristiyan Arasındaki Tartışma" adlı risâlesinden başka "Allah'ın Varlığı ve Teslîsin İspatına Dair Diyalog", "Tanrı'nın Oğul Sahibi Oluşuna Dair", "Hıristiyanlığın Gücü Zayıflığında Tezahür Etmektedir", "Teslîsin Eleştirisine Karşı Cevap", "Mesih'in Ulûhiyyetinin Eleştirisine Karşı Cevap", "Mesih'in Ölümü ve Uknûmların Birliğine Dair", "Evharistiya'ya Dair", "Hakiki Dinin Kriterleri", "Muhammed'in Davetine Karşı", "Cine

Tutulmuş Muhammed", "Tek Eşliliğin Mükemmelliğine Dair" adlı risâlelerini zikreder (*Les théologiens byzantins et l'islam*, s. 85-86).

BİBLİYOGRAFYA :

Traité inédit de Théodore Abou-Qûrra (Abucara) sur l'existence de Dieu et la vraie religion (ed. L. Cheikho), Beyrouth 1912; A.-T. Khouury, *Les théologiens byzantins et l'islam*, Louvain 1969, s. 83-105; Fuat Aydın, "Harran Piskoposu Theodore Ebû Kurra ve İslam Anlayışı", *I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu: 28-30 Nisan 2006* (haz. Ali Bakkal), Konya 2006, s. 215-226; S. H. Griffith, *The Church in the Shadow of the Mosque: Christians and Muslims in the World of Islam*, Princeton 2008, s. 60-64; a.m.f., "Some Unpublished Arabic Sayings Attributed to Theodore Abu Qurrah", *Le Museon*, XCII, Louvain 1979, s. 29-35; a.m.f., "Muslim and Church Councils: The Apology of Theodore Abû Qurrah", *Studia Patristica*, XXV, Leuven 1993, s. 270-300; a.m.f., "The View of Islam from the Monasteries of Palestine in the Early 'Abbasid Period: Theodore Abu Qurrah and the Summa Theologiae Arabica", *Islam and Christian-Muslim Relations*, VII/1, Oxfordshire 1996, s. 9-28; a.m.f., "Byzantium and the Christians in the World of Islam: Constantinople and the Church of the Holy Land in the Ninth Century", *Medieval Encounters*, III/3, Leiden 1997, s. 231-265; I. Dick, "Un continu-ateur arabe de Saint Jean Damascene, Théodore Abuqurra, évêque melkite de Harran", *Proche orient chrétien*, XII, Jérusalem 1962, s. 209-223, 319-332; a.m.f., "La discussion d'Abu Qurra avec les ulémas musulmans devant le calife al-Ma'mun", *Parole de l'orient*, XVI, Beyrouth 1991, s. 107-113; A. Guillaume, "Theodore Abu Qurra as Apologist", *MW*, XV/1 (1966), s. 42-51; J. C. Lamoreaux, "The Biography of Theodore Abu Qurra Revisited", *Dumbarton Oaks Papers*, LVI, Washington 2002, s. 25-40; Edûnis el-Akrat, "Tâv-dûrûs, Ebû Kurre", *MV.AU*, IV, 371-376; Fâyiz Ferîcât, "Sâvdûrs, Ebû Kurre", *el-Meussâ'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 1998, I, 133.

İSMAIL TAŞPINAR

THOMSEN, Vilhelm

(1842-1927)

Danimarkalı dil bilimci, Türkolog.

Vilhelm Ludvig Peter Thomsen 25 Ocak 1842'de Kopenhag'da doğdu. 1859'da babasının isteğiyle Kopenhag İlahiyat Fakültesi'ne kaydolduysa da kısa süre içinde Filoloji Fakültesi'ne geçti. Johan Nicolai Madvig, Westergaard, C. W. Smith ve Lyngby gibi döneminin önde gelen bilim adamlarından dil, dil bilimi ve filoloji dersleri aldı. Küçük yaşta başladığı dil öğreniminde özel ilgisi ve yeteneği sayesinde Sanskritçe, Grekçe, Latince, Arapça, İspanyolca, Rusça, Fince ve Macarca dahil on altı dil öğrendi. Hint-Avrupa dilleriyle uğraştı, Dan diyalektoloji sözlüğünün yazımına katkıda